

daudz nemainīsies

Klāvs Sedlenieks

- Sociālantropologs, Rīgas Stradiņa universitātes docents
- 2008. gadā izveidojis Latvijā pirmo Sociālās antropoloģijas maģistrantūru un vadījis to vairāk nekā 10 gadu
- Bijis viespasiņiedzējs un viespētnieks Londonas Universitātē, Ņujorkas pilsētas universitātes Pēcdiploma centrā, kā arī ilgstoši kā viespasiņiedzējs māca Rīgas Ekonomikas augstskolā
- 1998. gadā kopā ar domubiedriem dibinājis Latvijas Antropologu biedrību un divas reizes bijis tās valdes priekšsēdētājs
- 2013. aizstāvējis doktora disertāciju Tallinas Universitātē par pētījumu, kas veikts Melnkalnē

tātes sastāvdaļa un, ja viņi nevar tajā pilnā mērā realizēties, viņi, kā tautā mēdz teikt, «besijas ārā».

Klejo joks, ka no šīs krīzes mēs iznāksim resni un šķirušies. Jo daudzas problēmas, kas laika trūkuma dēļ netika risinātas un bija paslaucītas zem tepiķa, tagad izlien laukā un nav vairs iespējams paslēpties aiz ikdienas skrējiena.

Ir daudz pāru, turklāt laimīgu, kas ir priecīgi viens par otra kompāniju, taču īslaicīgu un ne pārāk intensīvu. Ārkārtas situācijā klātbūtne ir ļoti intensīva, turklāt tā nav pašu izvēle. Esmu runājis ar cilvēkiem, kuri izaudzinājuši lieliskus bērnus un kuriem gaidāmas apaļas kāzu jubilejas, un daudzi saka, ka dzīvo tik labi tikai tāpēc, ka katrs atrodas savā pilsētā. Tas ir tikai pienemts uzskats, ka laulība ir divu balodiņu savienība, kas, knābišus kopā salikuši, dūdo. Patiesībā laulībā modeļi var būt ļoti dažādi, arī tādi, kuros vienam otra klātbūtne nav intensīva un ilglaicīga. Protams, kad krīze to uzspiež, var rasties problēmas. Zināma distancēšanās vienam no otra ir klasiska konfliktsituāciju risināšana, kas ir bijusi visos laikos, un tas strādā. Ja tas nav iespējams, rodas grūtības. Ilgstoša kontaktēšanās ar ļoti ierobežotu cilvēku loku ir ļoti neierasta. Tādēļ arī šī krīze daudziem ir tik grūta.

Vai krīze var būt iespēja, vai tā vienmēr būs drauds? Un, ja tā ir iespēja, tad kāda un kam?

Puspajokam var teikt, ka krīze ir iespēja tiem, kuri grib meditēt un var to atļauties. Bet, ja nopietni, tad krīze vienmēr ir iespēja tiem, kuriem sabiedriskais labums ir sekundārs, kuri saredz iespēju visādiem spekulatīviem darījumiem, piemēram, pārdojot sejas maskas un dezinfekcijas līdzekļus par neje-

dzīgi augstām cenām. Protams, tā ir iespēja arī godīgam biznesam, piemēram, visām kurjerpiegādēm, tādām platformām kā Bolt un Wolt, visādiem inovatīviem tehnoloģiskiem risinājumiem. Man ir labs piemērs par vienu mūsu programmas absolventi, kura ir radījusi īpašu dizaina sejas maksas, pēc kurām ir liels pieprasījums. Tā ka krīze var būt iespēja arī visādiem inovatīviem risinājumiem un tehnoloģiju attīstībai.

Es gan vairāk to biju domājusi garīgā ziņā. Jo ir psihologi, kas apgalvo, ka krīze ir iespēja cilvēka personīgai izaugsmei, kas bez krīzēm vispār nav iespējama.

Iespējams, apgalvojums, ka izaugsmei ir nepieciešama krīze, ir patiess. Taču tas automātiski nenozīmē, ka katra krīze novedīs pie izaugsmes. Krīze var novest arī pie «neizaugsmes». Viens, ejot cauri pārbaudījumiem, nostiprinās, cits – salūst. Mēs parasti redzam tos, kas ir izdzīvojuši un nostiprinājušies. Piemēram, klausoties veterānu sarunas, šķiet, ka karš ir bijis viegls, jo lode nevienam nāvēģi nav trāpījusi. Jo tos, kurus lode ķērusi, mēs uzklaušīt nevaram. Arī, runājot ar astoņdesmitgadīgiem pipmaņiem, šķiet, ka viss ir forši, jo mēs nezīnām tos, kas nomiruši jauni. Tā ka krīze katrs pārdzīvo citādi ar dažādām sekām. Tas ir tāpat kā ar saslimšanām: var kādu bīstamu slimību izslimot un iegūt imunitāti, bet var arī nomirt. Līdz ar to es noteikti neteiktu, ka krīze obligāti sekmē personības izaugsmi. Tā var būt, bet var arī nebūt.

Kādēļ daudziem no mums, kad ir apstājies ierastais skrējienis, ir tik grūti palikt ar sevi vienatnē?

Cilvēks ir sabiedriska būtne, mēs esam tā veidoti, ka gūstam labsajūtu no komunikācijas. Tūlīt aiz nāves soda briesmīgākais soda veids ir ieslodzījums vienatnē. Ilgstoša vienatne, īpaši, ja tā ir uzspiesta, ir milzīgs pārbaudījums. Daudzās sabiedrībās ārpus Eiropas par cilvēku, kurš ir viens pats, domā, ka viņam ir nodarīts pāri vai viņš ir slims, tādēļ pārējo pieņākums ir viņu atkal iekļaut sabiedrībā. Eiropiešiem to ir grūti saprast. Mūsu kultūrā iespēja būt vienam nereti tiek uzskatīta par privilēģiju. Ir forši, ja tu labvēlīgos apstākļos pēc savas brīvās gribas vari pabūt viens pats, pasēdēt klīniskā galā, palūkoties uz jūru, pamedītēt un tad atkal atgriezties sabiedrībā. Pavissam kas cits ir tad, ja šī vienatne ir uzspiesta, ja tā nav tava brīvā griba.

Vai jūs saprotat tos cilvēkus, kas daudzviet Eiropā, arī ASV, protestē un piketē pret Covid-19 dēļ noteiktajiem ierobežojumiem, apēļojot pie ekonomiskiem argumentiem un cilvēktiesībām?

Jā, es saprotu, lai arī viņiem nepiekrītu. Bija tāds antropologs Klifords Girtzs, kurš teica, ka cilvēks ir būtne, kas karājas nozīmju tīklos, kurus viņš pats ir noaudis. Mums ir ļoti svarīgas nozīmes, kuras mēs paši radām. Ja cilvēki uzskata, ka viņiem mēģina nepamatoti uzspiest ierobežojumus, protams, viņi protestē. Citiem cilvēkiem, tas izskatās citādi. Attiecībā uz ASV man liekas pārsteidzoši tas, ka neizskatās, ka prezidenta Donalds Trampa popularitāte kristos. Amerika ir lidere mirstības ziņā no Covid, un lielā mērā tas ir D.Trampa īstenotās politikas dēļ. Paradoksāli ir tas, ka viņa atbalstītāju loks īpaši neplok, lai gan no šīs slimības mirušie ir arī viņu ģimenēs. Man nav tam izskaidrojuma, taču tas ir pārdomu vērts temats.

Šķiet, ka visa pasaule, elpu aizturējusi, gaida vakcīnu pret Covid-19. Tomēr Facebook ir pilns ar dažādās valodās runājošiem kareivīgiem vakcinēšanās pretiniekiem, kas to visu vēl sasaista ar digitālo čipošanu un cilvēku izsekošanu. No kurienes šīm teorijām aug kājas? Neskaidrības un neziņas situācijā cilvēki vēlas izveidot kādas izskaidrojošas teorijas notiekošajam, nereti tās ir savvērestības teorijas. Mūsu domāšana ir veidota tā, lai mēģinātu atšifrēt, ko domā

Uzskatu, ka attālinātā mācīšanās nekādā veidā nevar aizstāt klātienē mācībstundas

citi cilvēki. Mēs nemitīgi mēģinām to atšifrēt un interpretēt, savilkot dažādos nozīmju punktus, lai iegūtu jēgu. Aizdomīgums pret vakcīnām jau ir bijis, sākot ar pirmajām pretbaku vakcīnām. No iespējamiem scenārijiem tiek pieņemts pats ļaunākais. Labām savvērestības teorijām nav viens netic.

Izņēmums varētu būt Pauls Koelju ar savu slaveno teicienu, ka, ja kaut ko ļoti vēlies, visa pasaule sadosies rokās, lai tev palīdzētu. Nedomāju, ka daudzi tam tic (smejas). Runājot par savvērestības teorijām saistībā ar vakcīnu un digitālo čipošanu, tur ir sava daļa romantikas, jo ir forši zināmā mērā baidīties

un vienlaikus būt trauksmes cēlējais. Tas ir līdzīgi kā ar reliģiskām un zinātniskām atklāsmēm. Savvērestības teoriju pautējiem šķiet, ka ir atklājuši patiesību, kas vienlaikus ir ārkārtīgi bīstama. Viņi šos nozīmju tīklus ir noauduši tā, ka viņiem tas šķiet interesantāk. Kāpēc cilvēkiem patīk ticēt maģijai? Jo tas ļauj aizvienkāršās realitātes saskatīt lietas, par kurām grūti pat iedomāties. Turklāt savvērestības teoriju piekritējus vieno zināma izredzētības sajūta, pārliecība, ka viņi redz vairāk un dziļāk nekā parastie cilvēki, kas vēl ir aizmiguši un guļ.

Daudzi apgalvo, ka pēc Covid-19 pasaule mainīsies. Vai jūs tam piekrītat, un, ja mainīsies, tad kādā ziņā?

Es domāju, ka nekas daudz nemainīsies. Nav pārsteidzoši, ka cilvēki domā, ka pēc šīs krīzes ir jānāk kam jaunam. Antropoloģijā ir jēdziens «liminālie jeb sliekšņa stāvokļi», kad mēs ieejam kādā jaunā situācijā, veco atstājot aiz muguras. Evolūcijai tiešām ir vajadzīgas krīzes jeb vismaz pārejas. Pārsvārā šie pārejas posmi ir sarežģīti un grūti un pēc tiem nāk jauns evolucionārais stāvoklis. Tomēr jānosver: visām evolūcijām ir vajadzīgas krīzes, tomēr ne visas krīzes pie tās noved. Cilvēku domāšanas īpatnība ir tā, ka šķiet, ka visas grūtības novedīs pie kaut kā jauna un skaista. Taču tā ir loģikas kļūda. Tas ir viens iemesls, kāpēc es domāju, ka nekas daudz nemainīsies. Otrs, šī krīze nav dizainēta kā pārejas rituāls uz kaut ko augstāku, kāds ir, piemēram, iniciācijas rituāls, kas ir speciāli veidots kā pārejas instruments. Turklāt izmaiņas cilvēka domāšanā prasa ļoti ilgu laiku. Mūsu rīcību vada ne tikai prāts, bet arī zināmi refleksi, kurus pārorientēt nevar īsā laikā. Klasisks piemērs – jaunas bikses ar kabatu otrā pusē. Sākotnēji pēc ieraduma automātiski roku gribam iebāzt pierastajā kabatas vietā, lai arī tā atrodas citur. Fundamentālas kultūras izmaiņas notiek ļoti lēni. Piemēram, daudzas ierāžas no padomju laikiem vēl joprojām ir dzīvas, lai gan Padomju Savienība sen ir beigusi pastāvēt. Šāda viena krīze būtiskas izmaiņas nenesīs, iespējams, gan būs kādas sīkas pārmaiņas. Piemēram, cilvēki varbūt labvēlīgāk izturēsies pret masku nēsāšanu un sejas aizklāšanu publiskā telpā. Princips, ka sejai publiskā telpā jābūt atsegtai, izrādās, vairs nav tik svarīgs.

Vai šis laiks, kad gan darbs un mācības, gan izklaide un kultūras baudīšana notiek attālināti, digitālo plaisu parādīs vai gluži otrādi – visi būs sadraudzējušies ar tehnoloģijām?

Es domāju, ka ne viens, ne otrs. Ja runājam par attālināto mācīšanos, tad ir ģimenes, kuras bērniem var nodroši-

Atbalstu krīzē nedrīkstētu saistīt tikai ar nodokļu nomaksu

Klāvs Sedlenieks

Kā vērtējat krīzes laika pabalstus?

RUTA ZILVERE
SOCIĀLO LIETU EKSPERTE
Jebkura valsts savu sociālo palīdzību kombinē no trim principiem: sociālā apdrošināšana, kas saistīta ar samaksātajiem nodokļiem, universālie pabalsti, piemēram, ģimenes

valsts pabalsts, kuru saņem visi iedzīvotāji, un ienākumu testētie pabalsti, kurus saņem trūcīgie un mazturīgie iedzīvotāji. Jautājums ir tikai par proporcijām starp šiem trim atbalsta veidiem, tās katrā valstī ir citādas. To nosaka gan vēsturiskās tradīcijas, gan politiskā kultūra. Manuprāt, šajā krīzē pietrūkst beznosacījumu pabalstu visiem tiem, kuri ir zaudējuši darbu un palikuši bez ienākumiem. Kopēja valsts atbalsta sistēmā, manuprāt, daudz lielāku īpatsvaru vajadzētu ieņemt tieši šādiem beznosacījumu pabalstiem. Jāpieņem, ka es dikstāves pabalstu neuzskatu par sociālo pabalstu, jo tas ir atbalsts uzņēmējiem darbaspēka noturēšanai.

Ne katra krīze ved pie izaugsmes.

Klāvs Sedlenieks

Kā pārdzīvot krīzi nesalūstot?

LĪNARDS ROZENTĀLS
RĪGAS LUTERA DRAUDZES MĀCĪTĀJS

To, kā cilvēks pārdzīvos krīzi, var pateikt un interpretēt tikai viņš pats. To nevar pateikt neviens no malas. Es domāju, ka mums jābūt piesardzīgiem, sakot, ka krīze nāks par labu, ka mēs no tās iziesim labāki, mīlošāki utt. Jo tas nozīmē netieši pateikt, ka krīze mums bija vajadzīga. Un tas ir mazliet problemātiski. Tāpat kā būtu visai īpatnēji cilvēkam, kas piedzīvojis smagu zaudējumu, teikt, tu tagad būsi labāks. Ne visas sāpes pāriet. Taču, ejot cauri nopietnai krīzei, kas cilvēka dzīvi apgrīez ar kājam gaisā, ir svarīgi, lai cilvēkam būtu iespēja un laiks savas bēdas izbēdēt, lai līdzās būtu cilvēki, kas gatavi sāpes līdzdalīt. Ir sāpes, kas paliek cilvēkā vienmēr klātesošanas, tas ir viens no pavedieniem kopējā dzīves simfonijā. Un reizēm tikai pēc ilgiem gadiem mēs saprotam, ka kaut kas no pārdzīvotā mums bijis par svētību.

nāt visu nepieciešamo tehnoloģisko aprīkojumu, kā arī ir pietiekama telpa. Ja tas viss iztrūkst, ir šaurs dzīvoklis un uz visu ģimeni ir viens viedtālrunis, tad mācīšanās ir daudz problemātiskāka. Ir arī ļoti svarīgi, cik gatavas ir skolas attālinātām mācībām. Ir skolas, kuras paļaujas tikai uz klasisku tālmācību bez jebkādas interaktivitātes. Un, jo mazāk mijiedarbības ar skolotāju, jo sliktāki varētu būt mācību rezultāti. Es jau minēju, ka uzskatu, ka attālinātā mācīšanās nekādā veidā nevar aizstāt klātienē mācībstundas.

Sarunu noslēdzot, kāda būs šīs krīzes ietekme uz nevienlīdzību?

Iespējams, krīze vismazāk ietekmēs pašus nabadzīgākos iedzīvotāju slāņus, jo tie, kuriem nekā nav bijis, neko arī nevar zaudēt. Ja runājam par valsts atbalstu krīzes situācijā, tad ir grūti pateikt, kāda tam būs ietekme uz nevienlīdzību. Vērtējot dikstāves pabalsta sākotnējo dizainu, jāteic, ka tas iesita pa tiem, kuri jau tā bijuši sīsti. Proti, pa

strādājošajiem, kuri ne savas vainas dēļ saņēmuši algas aploksnēs ar mazu nodokļu nomaksu, kas attiecīgi rezultējās niecīgos dikstāves pabalstos, jo tie ir saistīti ar iekamto algu. Aplokšņu algu saņēmēji gan pirms krīzes, gan pašlaik faktiski ir kļīnieki. Bija eksperti, kas ieteica, ka valsts atbalstu nevajadzētu pārāk cieši saistīt ar nodokļu nomaksu. Es arī sliecos tam piekrist. Jo sabiedrība apdraud izmisumā nonākuši cilvēki bez iztikas līdzekļiem. No tā vajadzētu izvairīties. Taču, ja mēs vienādi atbalstām gan tos, kas godīgi maksājuši nodokļus, gan tos, kas tam uzspļāvuši, tad nodokļu maksātājiem varētu rasties zināma neizpratne un netaisnīguma izjūta. Šai situācijai nav viena viegla risinājuma. Viens no tādiem varētu būt, ka cilvēkiem, kas nav maksājuši nodokļus, pabalsts nāk kopā ar kaut kādu devumu no šo cilvēku puses, piemēram, sabiedriskie darbi vai kaut kas tāds. Katrā ziņā būtu jādomā, kā šo situāciju atrisināt.●